

SZOLGÁLATI PRAGMATIKA.

I.

Az állambölcészettel foglalkozó tudósok mai napig harcban állnak az államnak, mint közjogi fogalomnak, helyes meghatározása miatt. Nem találunk egyetlen oly definitiót, melyhez mint egyedül helyeshez mindenki csatlakoznék. Sőt sokan annak még létjogosultságát is kétségbe vonják. De ha azok, a kik mint szükséges élő intézményt veszik fel, nem tudnak is megegyezni a fogalom mikénti meghatározásában: igen egyszerűen körvonalazzák feladatát, s ezen feladat teljesítésében keresik létökát. Minden állam feladata, hogy az azt képező nemzet minden egyes tagjának, mint állampolgárnak, személyi, jogi, vagyoni biztonságáról gondoskodjék. Célja röviden a «közjó», «salus reipublicæ», melynek megteremtésére, öregbítésére hat törvényhozásával, kormányzásával s jogszolgáltatásával. Ebben a közjó-fogalomban benne van mindaz, a mit csak elvárhatunk egy államtól, elkezdve a honvédelemtől — a lelenzházakig. Az állam e feladat teljesítésére annak nagysága szerint igen különféle eszközökkel rendelkezik ugyan, de mégis első sorban a közegei azok, a mikre bízni kell a megoldást.

Más szavakkal, hogy az állam magasztos célját csak némileg is megközelíthesse: oly egyénekre van szüksége, kik mint alkalmazottak az ő érdekében, céljainak megvalósításában fáradoznak, dolgoznak. Csak természetes, hogy az állam annál inkább érhet célt, minél odaadóbbak a közegek, minél jobban tisztában vannak feladatuk nagyságával, minél függetlenebbek a köz- és magánérdek összeütközése alkalmával, minél képzetesebbek a szakkérdések felvetődésénél.

Az olyan közegektől, kikben sem szakértelem, sem függetlenség, sem buzgóság sincs: nem várható oly működés, a mely az államra hasznos lehetne. Az állam érdeke, s ezzel a közjó megköveteli a kellő embert a kellő helyen. S ne gondoljuk azt, hogy létezzék oly igénytelen működési kör, melynek betöltése ne volna eléggé fontos az egész szervezetre, s esetleg, megfordítva, hogy valaki be ne váljék egy másik helyen — feltéve, hogy nem egészen rossz. Az állami szervezetet géphez hasonlítva: vajjon az utolsó kis csavar elmozdítása nem okozhat-e ép úgy robbanást, mint a vezető gépész vigyázatlansága? s ha nem lehet is mindenki vezető gépész, nem tölti-e ép úgy be hivatását, mint csavar, csak jól megállja helyét?

Ezektől folyik, hogy akár kinevezés, akár választás, akár megbízás, akár mi más czímen az állam közegévé tesz valakit, akkor annak bizonyos

működési kört ad, a melyben az, ismereteit felhasználva, az állam érdekében dolgozni fog. E megbízás nem történhetik másképen, mint okiratban, melyet az illető a kormánytól, mint az államhatalom képviselőjétől kap. Ez okirat úgy tekinthető mint szerződés — mert két oldalú: az állam bizonyos állást, hivatalt s ezzel javadalmazást ad az illetőnek: de elvárja bizonyos kötelességek teljesítését. Sokan ugyanazon az alapon, mivel a kinevezés közjogi ténykedés, kétségbe vonják a kinevezés szerződésszerű jellegét: de azt nem lehet elvitatni, hogy itt bizonyos szolgálatok teljesítéséről s ezzel szemben való kártalanításról, a fáradságok után járó javadalmazásról van szó. Szerződés ez, a hol az állam az egyik fél, a kinevezett közeg a másik fél. A szerződés elfogadása az állam részéről megtörtént azzal, hogy az illetőt, és nem mást, nevezte ki arra, és nem más állomásra; a kinevezett fél részéről azzal, hogy ő a hivatalt elfogadta, esetleg jelentkezett vagy esküt tett. Szoros jogviszony fejlődik itt ki, a mit sem az egyik, sem a másik fél nem szakíthat meg.

Daczára annak, hogy céljaik azonosak, mégis érdeköszeütközések folyhatnak e jogviszonyból a két fél között. Az egyik mulasztással vádolhatja a másikat, a másik azt hiheti, hogy sokat követel az egyik. S mivel a nézeteltérésekből surlódások erednek: a köz érdeke kívánja elejét venni a félreértéseknek, szigorúan megszabni úgy az egyik, mint a másik fél működési körét, kívánalmait, a szolgáltatásokat és ezzel szemben a javadalmazást, előléptetést, nyugdíjat stb.

Ilyen általános szabályzatnak szerkesztése a köz érdeke. Tudja az a hivatalnok, alkalmazott vagy bármi néven nevezzük: mi a teendője, mire vállalkozik, meddig rábja a szolgáltatnak; de ezzel szemben mihez van joga, mi a kilátása a jövőben; hol keresse igazságát, ha sértve érzi magát, hol keressen védelmet, ha ok nélkül zaklatják.

A kereskedő, ha vevője nem fizet; a vevő, ha a szállított áru nem felel meg a feltételnek — perrel érvényesíti jogát. Az állam gondoskodik arról, hogy a magánfelek vitás kérdéseiben igazságos ítéletet hozasson; módot ad az utolsó cselédnek, hogy gazdájával szemben felléphessen. Az élet ezernyi alakban tárja fel a szerződéseknél fajait: s mindegyiknél fennáll a jogorvoslat lehetősége, mindegyiknél egyszerűen megállapítható, kinek mit volt jogában követelnie — s eldönthető a hiba, vagy mulasztás kérdése. Csak itt maradjon minden kétségben? ez a legfontosabb államérdek legyen kiszolgáltatva az eshetőségeknek, az illető személyek szeszélyeinek?

A szolgálati viszony rendezése az egyszerű családi életben is meg van. Tudnia kell a családfőtől az utolsó cselédig mindegyiknek, mit kell tennie. Maga az állam mikor mint fiscus ad ki bérleteket, annyira megköti a haszonbérlet §§-kal, a mennyire csak szükségesnek véli a föld vagy egyéb jószág érdekét biztosítani. De mikor ő maga haszonbérbe veszi a

legdrágább jószágot: az emberi észet és akaratot, akkor kénye-keedve szerint bánik el.

Az igazság, a természetes ész, de maga a hasznosság érdeke kívánja a jogviszony rendezését. Mivel pedig minden egyes esetben lehetetlen részletezni a kívánalmakat: egységes alakban lesz czélszerű e szabályzatokat megszerkeszteni.

A szolgálati szabályzat szükségét minden állam belátta; teremteni óhajtván egy független, erős hivatalnoki kart: iparkodott azt megszerkeszteni.

Nem akarok ismétlésbe esni, azért csak röviden utalok dr. Bozóky Endrének; nemrég megjelent cikkére, a hol ő érdekesen sorolja fel a nevezetesebb mozgalmakat, melyek ez irányban újabb időben történtek.

Itt csak azon tényt említem fel, hogy nálunk már maga a sajtó kezd foglalkozni a kérdéssel: a mi idők jele.

Nálunk a kérdés megoldása a fent elősoroltak után nem okoz nagy nehézséget, csak akarat kell. Az anyaggyűjtés megtörtént; úgy az említett tervezetek, mint az életben levő idevágó törvények, szabályrendeletek majd minden esetre intézkednek; ha pedig valamilyen különös eset nem foglaltatnék bennök: más kifejelett bizonyos gyakorlat — csak ezeket szedjük össze, egységesítsük: s megvan a kész munka.

Igaz ugyan, hogy kérdés az, vajjon sikerül-e minden szolgálati ágának megfelelő helyet biztosítani az egységes pragmatikában: de ép erre kell törekednünk. Az egész munkától csak akkor várhatunk kellő eredményt, ha az összes államhivatalnokokra kiterjed.

A szolgálat között való megkülönböztetésnek még a látszatát is kerülnünk kell.

Legyen egy törvényünk, — mely az egész hivatalnoki kart, mint az állam s nem a kormány alkalmazottjait tünteti fel, annak kötelességeit és jogait körvonalozza, megszabja hatáskörüket, kijelöli forumukat, a hol igazságot kereshetnek.

Benne van ebben a törvényhozásnak s a felséges úrnak jóváhagyása — s ezzel a szabályzat megdönthetlen tekintélye. Szabályrendelettel nem lehetünk megelégedve, mert az a miniszterium, mely kibocsátotta, époly könnyen módosíthatja, átalakíthatja, sőt hatályon kívül is helyezheti. Egységes törvénnyel ez nem történhetik meg, legalább nem könnyen; a novelláris intézkedések — már conservatív természetünknel fogva is — nehezen vihetők keresztül.

Azután egységes alakban több a remény a cél elérésére: a magyar hivatalnoki kar — bár nem áll a köztisztelet és becsülés oly magas fokán, mint azt mindnyájan szeretnők — mégis nagy és hatalmas testület, ennek szava erősebb, mint különvéve akármelyik szolgálati ágé. A kilátások ily egységes szabályzat megteremtéséhez ép jelenleg eléggé

biztatók: míg nem remélhető külön a megoldás. Ezért kell nekünk csatlakoznunk a mozgalomhoz — ha csak nem akarjuk kivonni magunkat a törvény ezen szabályozott szolgálati viszony alól, s nem akarjuk fentartani a mostani ex-lex állapotot — minden kellemességeivel.

Idáig könnyű volt okoskodásom folyamata, de most itt a nehézség: miként vigyük be a tanárokat a szabályzatba? hogyan adjunk magunknak hivatalnokszerű jelleget? Az iskola nem hivatal, a tanárok nem hivatalnokok — s a míg másutt 8—12-ig hivatalos órát tartanak, addig mi tanítunk. A foglalkozásunk annyira elüt a hivataloskodástól, hogy nem lehet bennünket egy kalap alá vonni a tisztviselőkkel. Hiszen ha minden tanuló egy acta, egy fél volna, a kire reá alkalmazom a megfelelő §§-t; avagy egy tantárgy egy pörös kereset; egy vizsgálat meg birói ítélet! De ez nem így van. A tanár minden más működéstől eltér, ő nem az a lélek nélküli papirost fogyasztó gép, a ki személyiségét csak anynyiban érvényesítheti, a mennyiben szakmájában otthonosabb, mint esetleg egy másik társa a ki kötve van az utasítások- és eljárásokhoz, a szabályrendeletek- és döntvényekhez; a ki kénytelen sokszor meggyőződése ellen, a cikkek szerint itélni. Hanem egy élő, tanító, közlő, számonkérő ember, a ki, fájdalom rubrikáz ugyan eleget, de, működése közben, épen a lényegben nincsen kötve semmihez, csak saját belátásához, nem felelős senkinek, csak saját lelkiismeretének — s nem ellenőrizhető semmiben, csak a külsőségekben. Hiába, mi tanárok működésünk legszebb részét az osztályban találjuk, mikor korlátlanul rendelkezünk azzal a reánk bízott gyermekesereggel; mikor csak saját magunk s a jó Isten előtt feelve tanítjuk arra, mit szépnek, jónak és igaznak ismerünk, mikor gyönyörködünk benne, hogy miként szívja magába az az ifju lélek szavainkat. E mellett a többi működésünk vajmi csekély — és ép e fő működésünkben, hogy essünk felügyelet alá, hogy ellenőrizzenek, mivel kényszerítsenek másra, mint a mit mi látunk jónak?

Ezért nehéz bennünket hivatalnokoknak tekinteni — s ezért nehéz beszořitani a rendes csizmába,

De ha általános szolgálati szabályzat lesz, annak nézetem szerint nem szabad részletekre kiterjednie, csak általános elveket megállapítania s abba minket is könnyű bevinni.

Én úgy képezem a dolgot: vannak a szolgálatban fontos momentumok — ezeket általánosan körvonalazva be kell venni; míg vannak, ugyan szintén a különböző szolgálati ágak szerint az illető szolgálatban nevezetes, — de nem általános érdekű esetek — ezeket felesleges felvenni, elégnek tartom, hogy külön történjék, szabályrendelettel, az intézkedés.

Így pl. Keleti Ferencz dr.-nak munkálatát ebből a szempontból igen terjedelmesnek tartom: mert sok részletezés van benne, a mi elmaradhatna,

elég volna csak az elvi megállapodás. Oly részletes ugyanis, hogy minden kétes esetre kiterjedjen, úgy sem lehet. Nekünk ép e szempontból elég jó helyzetünk van: vannak tanterveink, utasításaink, iskolai rendtartásunk, különböző törvényeink -- ezek ez apró, cseprő ügyekre kellő irányt adnak; — de ép azokra, a melyek fontosak, mint személyi ügyek, hallgat minden forrásunk s ezeket be lehet venni az általános szabályzatba. Épen az rövid előadásom második célja, hogy némileg kiszemeljem azon ügyeket, melyeket az általános szolgálati szabályzatba felvenni óhajtanék. Feltéve, hogy az ügy tényleg actualissá lesz.

(Folytatása köv.)

GÖLLNER KÁROLY.

STATISZTIKAI KIMUTATÁS A MAGYAR GYMNASIUMOKRÓL 1896/97.

(A városoknál az első számsor *tényleg*et, a második pedig *százalékot* jelent.)

Beiratkozott	Osztályzatot nem kapott	Osztályzatot kapott	Mindenből jeles	Mindenből legalább jó	Mindenből legalább elégséges	Egyből elégtelen	Két vagy több tárgyból elégtelen	Bukott összesen
<i>Arad.</i>								
416	14	402	14	64	223	44	57	101
	3·4	96·6	3·5	15·9	55·5	10·9	14·2	25·1
<i>Aszód.</i>								
105	6	99	15	19	47	7	11	18
	5·7	94·3	15·1	19·2	47·5	7·1	11·1	18·2
<i>Baja.</i>								
280	21	259	18	60	134	31	16	47
	7·5	92·5	6·9	23·2	51·7	12·0	6·2	18·2
<i>Bártfa.</i>								
24	1	23	2	4	13	0	4	4
	4·2	95·8	8·7	17·4	56·2	0	17·4	17·4
<i>Balázsfalva.</i>								
464	20	444	21	96	228	53	46	99
	4·3	95·7	4·7	21·6	51·4	11·9	10·4	22·3
<i>Békés-Csaba.</i>								
186	8	178	14	30	94	12	28	40
	4·3	95·7	7·9	16·9	52·8	6·7	15·7	22·4